

Research Articles

Крос-културно изследване на психологичните типове в годините на възникваща зрелост

Cross-Cultural Study of Psychological Types at the Years of Emerging Adulthood

Ева Папазова (Eva Papazova)^{*a}, Реймънд Муди (Raymond Moody)^b, Джон Батхърст (John Bathurst)^c

[a] Институт за изследване на населението и човека – БАН, София, България (Institute for Population and Human Studies – BAS, Sofia, Bulgaria). [b] Хавайски университет, Хонолулу, Хавай, САЩ (University of Hawaii, Honolulu, HI, USA). [c] Свободен политехнически университет в Нова Зеландия, Лоуър Хът, Нова Зеландия (The Open Polytechnic of New Zealand, Lower Hutt, New Zealand).

Резюме

Възникващата зрелост съществува единствено в култури, които позволяват на младите хора продължителен период на независими социални роли и проучване през късното юношество и двадесетте години. Тя е период от хода на живота, който е културно конструиран, а не универсален и неизменен (Arnett, 2000). Това допускане породило идеята за изследване и съпоставка на тази възраст при три култури – българска, хавайска и новозеландска. Използван е Типологичният индикатор на Майерс и Бригс MBTI, форма G (Myers et al., 1998). Извадката се състои от 289 изследвани лица на възраст 18-29 г., съответно 100 българи, 89 хавайци и 100 новозеландци. Направени са 6 SRTT сравнения. Резултатите показват типологична специфика, която отличава групата на българите на възраст 18-29 г. от техните връстници от Хавай, САЩ и Нова Зеландия. Спецификата се изразява в предпочитания към N,P,T,IN,NP,NT,IP, TP и INTP и в голяма степен съответства на стремеж а към нови търсения, проучвания и възможности, характерен за годините на възникващата зрелост. Наблюдават се и типологични различия в зависимост от фактора „пол“.

Ключови думи: възникваща зрелост, психологичен тип, MBTI, крос-културни различия

Abstract

Emerging adulthood exists only in cultures that allow young people a prolonged period of independent social roles and exploration during the late teens and twenties. It is a period of the course of life that is culturally constructed, not universal or immutable (Arnett, 2000). This assumption led to the idea for comparison of this age in three cultures - Bulgarian, Hawaiian and New Zealand. The Myers-Briggs type indicator, Form G, was administered (Myers et al., 1998). The sample consisted of 289 respondents, aged 18-29, respectively the Bulgarians were 100, the Hawaiians were 89 and the New Zealanders were 100. Six SRTT comparisons were made. The results show that there were typological differences that distinguished the group of Bulgarians, aged 18-29, from their peers from Hawaii, USA and New Zealand. The specificity was expressed in preference to N, P, T, IN, NP, NT, IP, TP and INTP. This finding is largely consistent with the pursuit of new experience and opportunities, typical for the years of emerging adulthood. As well, there were some typological differences between the gender groups.

Keywords: emerging adulthood, psychological type, MBTI, cross-cultural differences

Psychological Thought, 2015, Vol. 8(2), 148–172, doi:10.5964/psyct.v8i2.140

Received: 2015-04-06. Accepted: 2015-06-01. Published (VoR): 2015-10-16.

Handling Editors: Marius Drugas, University of Oradea, Oradea, Romania; Stanislava Stoyanova, Department of Psychology, South-West University "Neofit Rilski", Blagoevgrad, Bulgaria

*Corresponding author at: Department "Psychology", Institute for Population and Human Studies – BAS, Acad. Georgi Bonchev Street, block 6, floor 5, 1113 Sofia, Bulgaria. E-mail: eva.papazova@gmail.com

This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/3.0>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

Животът на младите хора както в България, така и в световен мащаб през последните десетилетия търпи съществени промени. Увеличават се изискванията и очакванията към живота, които младите хора имат. Това се дължи на засиленото икономическо развитие, което прави младите хора мобилни, свободни и независими. То подпомага период на независимо изследване и експериментиране с различни социални роли, познат като период на преход от юношеството към възрастност. Днес животът на типичния млад човек на около 21-годишна възраст е много различен – бракът и поемането на ролята на родител са отложени средно с около 5 години и повече, образованието продължава още около 6 години и повече, а заетата работна позиция обикновено често се променя, защото той търси и намира освен добре платена работа, и работа, която му носи лична удовлетвореност (Ganeva, 2011). Поради тези причини учените предполагат, че в бъдеще преходът от юношество към възрастност ще се анализира в литературата като отделен самостоятелен период от човешкото развитие, който е различен по продължителност и съдържание в различните държави и култури (Arnett, 2000).

Възникваща зрелост (Emerging adulthood)

Периодът на развитие от края на пубертета до края на двадесетте години, с акцент върху възрастта 18-29, се предлага като нова концепция за период на развитие и се именува с термина „възникваща зрелост“ (emerging adulthood) (Arnett, 2000).

Демографските и икономически промени, които настъпват през последният половин век, допринасят за обособяването на този възрастов период. Те правят края на пубертета и ранните двадесет години не просто кратък период на преход към ролята на възрастен, но отделен период от живота, характеризиращ се с промяна и проучване на възможните посоки в живота.

До 1970 година, средната възраст за сключване на брак в САЩ е около 21 години за жените и 23 години за мъжете. През 1996 година, тя се повишава до 25 за жените и 27 за мъжете. Възрастта на първото раждане следва подобен патерн. Също така, от средата на века процентът на младите американци, които получават висше образование след гимназията рязко се е повишил от 14% през 1940 година до над 60% от средата на 1990 (Arnett & Taber, 1994; Bianchi & Spain, 1996). Подобни промени настъпват и в други индустриализирани държави (Chisholm & Hurrelmann, 1995; Noble, Cover, & Yanagishita, 1996).

Тези промени през последния половин век променят характера на развитието в края на пубертета и ранните двадесет години за младите хора в индустриализираните общества. Тъй като бракът и майчинството се забавят до средата на двадесетте или до края на двадесетте години, то за повечето млади хора вече не е присъщо края на пубертета и началото на двадесетте години да бъде времето на встъпване в дългосрочните роли на възрастен. Напротив, тези години са по-често период на чести промени и проучвания (Arnett, 1998; Rindfuss, 1991).

Възникващата зрелост се счита за отделен период от живота на младите хора в индустриализираните общества. В индустриалните страни годините от края на пубертета до края на двадесетте години са години на дълбока промяна и проучване на нови възможности за повечето млади хора, като те постепенно стигат до по-трайни решения относно любовта, работата и миогледа си. През този период, много младежи получават степента си на образование и обучение, което осигурява основата на техните доходи и професионални постижения в работата им като възрастни. Не всички млади хора преживяват обаче края на пубертета и двадесетте си години, като години на промени и проучване, дори в индустриализираните общества

(Arnett, 2000). Някои младежи не разполагат с възможността да използват тези години като волеви период; други са принудени от личностни или житейски обстоятелства да ограничат своите търсения и да вземат относително ранни житейски решения. Независимо от това, Арнет (Arnett, 2000), характеризира възникващата зряла възраст като период, в който промените и проучванията са типични, независимо от *хетерогенността на периода*, като изследва тази хетерогенност като една от отличителните характеристики на възникващата зрелост.

Пет са главните черти (дименсии), които определят възникващата зрелост:

1. Изследване на идентичността, търсене на различни възможности, особено в любовта и работата.
2. Нестабилност.
3. Фокусиране върху собствената личност.
4. Усещането, че си в преход (помежду): нито юноша, нито възрастен.
5. Възраст на възможности. Да трансформираш живота си няма равна на себе си (Arnett, 2004).

Според Арнет, възникващата зряла възраст е възрастта на *изследване на идентичността*, а психосоциалният мораториум по Ериксън (Erikson, 1968) е нормативен период и се извършва във възникващата зрелост. Активното изследване на идентичността се състои в експериментиране с различни възможности *в интимния и професионалния живот*. Младите хора търсят и намират отговор на въпроса „Кой съм аз?“ и какъв вид живот на възрастен биха желали да водят в интимната и професионалната сфера.

Тази възраст е възрастта на *усещането помежду (за преход)*, защото по-голямата част на нововъзникващите възрастни не се чувстват вече като подрастващи, но още не са и възрастни (Arnett, 1998). Отдаването на значение на външни критерии, важни за общността, постепенно се измества от индивидуалистични, вътрешни, значими за развитието на личността критерии.

Това е възрастта на *възможности*, защото това е по-скоро оптимистично време от живота, време на потенциални връзки, възможности за работа, социални каузи, както и други задължения, които се възприемат от нововъзникващите възрастни като възможни и на разположение.

Независимостта, отговорността и свободата на настъпващата зряла възраст не са пълни, обаче. Арнет (Arnett, 2004, р. 14) обобщава идеята за *фокусиране върху собствената личност* от гледна точка на това как хората "се фокусират върху себе си, тъй като те развиват знанията, уменията и себепознанието, което ще им трябва за живота на възрастните". Младите хора в преход между юношество и възрастност имат голяма свобода да избират как да живеят. Често след като завършат средното си образование, те отделят време за пътуване по света, за да прекарат своята ваканция или за сезонна работа.

Като се има предвид четирите измерения на възникващата зрелост изброени дотук, всичко изглежда се отнася до благоприятната светлина на преживяванията на проучване на възможностите за живота и "преместването" към зрялата възраст, но също така е вероятно, че нововъзникващите възрастни ще изпитат и негативни аспекти по пътя си на преход към възрастност. Самият брой на наличните възможности за избор и избор на пунктове, в които трябва да бъдат взети решения може да накара младите хора да се почувстват физически претоварени (Robbins & Wilner, 2001). Освен това, промяната е обезпокоителна, а

при някои хора може да липсват (или да чувстват, че им липсва) доверието и средствата, за да успеят. Този аспект на възникващата зряла възраст се отнася до аспекта *възраст на нестабилност*.

За повечето хора, края на пубертета и средата на двадесетте години са най-волевите години от живота. Въпреки това, културното влияние структурира и понякога ограничава степента, до която нововъзникващите възрастните са способни да използват края на пубертета и двадесетте години по този начин. Не всички млади хора в този възрастов период са в състояние да използват тези години за независимо изследване. Възникващата зрелост е период от хода на живота, който е „*културно конструиран, а не универсален и неизменен*“ (Arnett, 2000, p. 470). Тя съществува единствено в култури, които позволяват на младите хора продължителен период на независими социални роли и проучване през късното юношество и двадесетте години. Характерна е за индустриалните и постиндустриалните общества и за културите, които отлагат поемането на различни социални роли на възрастен и поемане на отговорност до около 20-годишна възраст. Джефри Арнет (Arnett, 2000) прави уточнението, че за да се разбере по-добре този период е желателно да се анализират младите хора от различни култури, а не държави.

Типологичен индикатор на Майерс и Бригс (МВТИ)

Типологичният индикатор на Майерс и Бригс (МВТИ) е разработен от Изабел Бригс Майерс и майка ѝ, Катрин Бригс. Катрин Бригс започва да се интересува от типологичната теория, след като прочита книгата на Карл Юнг „Психологични типове“. Изабел Бригс Майерс споделя интересите на майка си към теорията и започва да създава инструментът МВТИ в началото 1940, като тест, който да се използва за подбор на персонал. Възгледите на Майерс са, че различните професии благоприятстват различни личностни ориентации, и че теорията на Юнг предполага теоретична връзка между личност и ефективност в работата. През 1957 Educational Testing Service (ETS) започва да разпространява МВТИ за изследователски цели (Pittenger, 1993).

Основното допускане, което стои зад теорията за МВТИ е, че личността на всеки човек се вписва в само един от 16 психологични типа. Тези категории или дименсии се основават на четири характеристики на личността, всяка състояща се от две противоположни предпочитания. Според теорията, всички хора имат вродени предпочитания, които определят как те се държат в различни ситуации. Четирите дименсии са:

Екстраверсия (E) - Интроверсия (I). Това измерение отразява ориентацията на възприятията на индивида и от къде той се зарежда с енергия. Екстравертите реагират на непосредствените и обективни условия в околната среда и черпят енергия от нея. Интровертите, обаче, гледат навътре към вътрешните и субективни реакции на заобикалящата ги среда и черпят енергия от себе си.

Усещане (S) - Интуиция (N). Хората с предпочитание към Усещане разчитат на това, което е реално и достъпно чрез сетивата. Хората с интуитивни предпочитания разчитат повече на тяхното несъзнато възприятие.

Мислене (T) - Чувстване (F). Предпочитанието към Мислене показва използването на логически и рационални процеси, за да се стигне до дедукция и да се вземе решение за действие. Чувстването представлява предпочитанието да се вземат решения, които се основават на субективни процеси, които включват емоционални реакции към събития.

Разсъждение (J) - Възприятие (P). Предпочитанията към Разсъждение - Възприятие са създадени допълнително от Бригс и Майерс, за да определят дали ирационалните или рационалните преценки са доминиращи, когато човек си взаимодейства с околната среда. Разсъждаващият човек използва комбинацията от Мисленето и Чувстването при вземане на решение, докато възприемащият човек използва процесите на Усещане и Интуиция (Myers, McCaulley, Quenk, & Hammer, 1998).

MBTI е теория за психологичните типове, като човек може да има само един тип или предпочитание. Възможно е да се развие допълващ/комплиментарен стил (интровертът, например, може да се научи да бъде по-екстравертен, когато говори пред публика), но първичните предпочитания винаги доминират личността на човека. Психологичният тип на един човек определя доминиращите предпочитания за всяко едно от четирите измерения. Тъй като има две преференции в рамките на всяко едно предпочитание, има 16 потенциални типове личности (Myers et al., 1998).

Всеки тип личност е различен от останалите. Това означава, че ESTJ е различен човек от ISTJ. Много книги и статии за MBTI дават описания на всеки един тип.

Във всички държави по света, където MBTI е прилаган като метод, данните сочат, че хора от различни националности притежават и 16-те типа (Casas, 1995; Fraser, 1998; Moody, 1993; Todd & Robinson, 1998). От друга страна, крос-културните изследвания с MBTI обръщат внимание на наличието на културен фактор при отговарянето на Индикатора.

Заедно с това, изследователите установяват, че честотата на разпределението на типовете във всяка култура е различна. Наблюдава се наличието на преобладаващ (модален) тип, който се влияе от доминиращата (национална) култура във всяка една държава по света и представлява най-предпочитаният тип в рамките на дадена националност. Така например, най-често срещания тип в САЩ е екстравертно Мислене с интровертно Усещане (ESTJ) (Myers et al., 1998), а в азиатските държави като Китай, Корея и Япония модалният тип е интровертно Усещане с екстравертно Мислене (ISTJ) (Horikoshi, 1996; Moody, 1993; Park, 1996). Тези резултати потвърждават разбирането на Юнг за културите: за западната, която според него е насочена към външния (екстравертен) свят, а източните култури към вътрешния (интровертен) Аз.

Релация между възникваща зрелост и MBTI

Възникващата зряла възраст е най-доброто време за избор на кариера. Тъй като хората са склонни да харесват нещата, които са съвместими с техните естествени предпочитания, някои личностни въпросници могат да осигурят обратна връзка относно вида на работните места, където вероятно хората ще се чувстват най-добре. Както вече беше посочено, типологичният индикатор на Майерс и Бригс (MBTI), основан върху теорията на Юнг за психологичния тип, категоризира личността по четири основни измерения: Екстраверсия-Интроверсия, Усещане-Интуиция, Мислене-Чувстване, Разсъждение – Възприятие. При администриране на въпросника с хора в годините на възникващата зрелост, информацията може да бъде превърната в смислена дискусия за това как личностния тип влияе върху професионалния избор. От своя страна, това може да помогне на нововъзникващите възрастни да изберат пълноценна кариера (Hirsch, 2000).

У нас, изследване с българската адаптация на типологичния индикатор на Майерс и Бригс прави опит да установи дали този възрастов период се характеризира със специфична личностна конфигурация (Pencheva & Papazova, 2009). Участниците в изследването са 459 души, от които 230 на възраст 18 – 29 г. и 229 на възраст 30 - 60 г. Резултатите показват, че 18-29 годишните участници се отличават със склонност към

гъвкав и адаптивен начин на живот, спонтанност и любознателност (P - Възприемане), което кореспондира с описаните в литературата характеристики на възникващата зрелост (Arnett, 2004). Модален за по-младите участници в изследването е типът ISFJ, който ги отличава от по-възрастните участници с предпочитание към реализъм, практичност и отговорност, съчетан с внимание към човешкия фактор и хармония във взаимоотношенията. Установяват се и значими полови различия между двете възрастови групи. Получените резултати кореспондират с идеята за обособяване на отделен възрастов период в рамките на българската националност, наречен възникваща зрелост (emerging adulthood), що се отнася до индивидуалните различия или хетерогенността на тази възраст.

Находката се подкрепя и от друго изследване у нас с 208 участници на възраст 16-30 години, в което се разграничават три възрастови подгрупи – юноши, участници в настъпваща зрелост и възрастни (Ganeva, 2012). Резултатите от изследването показват, че 51% от участниците в изследването не се възприемат като възрастни. За тях периодът на възникващата зрелост е период на преход между юношеството и зрелостта, което е черта, характерна за възникващата зрелост. Установява се също така, че младите българи са насочили своето внимание към житейски задачи, като завършване на образователна степен, започване на работа, сключване на брак и навлизане в ролята на родител.

Подобно по замисъл изследване се опитва да очертае личностните маркери на юношеството и възникващата зрелост (Pencheva, Papazova, & Nacheva, 2009). Участниците в изследването са 169 юноши на възраст 15 – 18 г. и 242 души са на 18 – 25 г. в т.нар. възраст на „възникващата зрелост“. Отново е използвана българската адаптация на MBTI. Резултатите показват наличието на определен развитиен патерн в личностната характеристика на изследваните, подчинен на принципа на съзряването. По-възрастните участници по-често проявяват склонност към Интроверсия (I) и към Разсъждение (J) от по-младите. При тази съпоставка като модален за участниците във възрастта на възникващата зрелост се очертава типът ISTJ, който се характеризира с потребност от ред, контрол и уважение към традициите. Установена е личностна специфика и в зависимост от фактора пол. Значимите различия между личностните профили на жените в двете изучавани групи повтарят в широк план тенденцията, установена за целия контингент. Изненадващо, сравнението на мъжете в юношеството и във възникващата зрелост не показват съществени разлики.

В онлайн библиотечния каталог на Центъра за приложение на психологичния тип (CAPT) във Флорида, САЩ не се откриват чуждоезични емпирични изследвания, които да са осъществени с MBTI и извадки от 18-29 годишни (www.capt.org). Аналогичен е и резултатът от проверката на онлайн архивът на Journal of Psychological type – изследвания с такива извадки от чужбина не се откриват (Center for Applications of Psychological Type, 2015). Отсъствието им се наблюдава и в библиотечния каталог, създаден в памет на Изабел Бригс Майерс - Isabel Briggs Myers Memorial Library (Isabel Briggs Myers Memorial Library, 2015). Може да се обобщи, че по всяка вероятност, в чуждоезичната литература релацията MBTI-възникваща зрелост е слабо проучена.

Направеният теоретичен и емпиричен анализ обуславя следната цел на настоящото изследване:

Цел

Да се проследи и анализира дали при българите възрастта 18-29 г. се характеризира с определена типологична специфика, в съпоставка с американци от Хавай и новозеландци на възраст 18-29 г.

Задачи

1. Да се сравнят типологичните предпочитания на българите на възраст 18-29 г. с типологичните предпочитания на американците на възраст 18-29 г.;
2. Да се сравнят личностните предпочитания на българите на възраст 18-29 г. с личностните предпочитания на новозеландците на възраст 18-29 г.
3. Да се сравнят типологичните предпочитания по пол в трите националности, характерни за възрастта 18-29 г.

Хипотези

1. Ще бъдат представени и 16-те личностни типове по MBTI, но с различни пропорции в отделните култури – българи, американци и новозеландци. Тази хипотеза се основава на концепции за крос-културни различия в психологическите типове (Moody, 1993; Myers et al., 1998).
2. Българите на възраст 18-29 г. ще се характеризират с определена типологична специфика, в сравнение с американците и новозеландците. Предполагаме, че спецификата ще е свързана с предпочитания към нагласите Възприемане (P), Интроверсия (I) и Разсъждение (J) и психологичните типове ISFJ и ISTJ, в съответствие с предишни проучвания (Pencheva & Papazova, 2009; Pencheva, Papazova, & Nacheva, 2009).
3. Ще се наблюдават полови различия в типологичните предпочитания и при трите националности.

Метод

Участници в изследването

Извадката обхваща общо 289 изследвани лица. От тях 100 са българи, 89 са американци, живеещи на Хаваите и 100 са новозеландци, като всички участници са на възраст 18-29 г.

Процедура

Използван е въпросникът MBTI – форма “G”, адаптиран от Е. Пенчева за български условия (Pencheva & Kazandjiev, 2001). Въпросникът се състои от 126 айтема, конструирани в три части. Всички участници са изследвани групово през 2007 - 2009 г. Надеждността на четирите скали на MBTI в българската извадка е много добра и е следната: за скалата Екстраверсия (E) – Интроверсия (I) - $\alpha = 0,67$; за скалата Усещане (S) - Интуиция (N) – $\alpha = 0,86$; за скалата Мислене (T) – Чувстване (F) – $\alpha = 0,75$; и за скалата Разсъждение (J) – Възприемане (P) – $\alpha = 0,83$. В Хаваи и Нова Зеландия не са изчислявани коефициенти на надеждност за изследваните извадки, но други изследвания с извадки от 1 806 новозеландци и 199 хавайци показват много добра надеждност и по четирите скали на MBTI и в двете култури, като измерената алфа на Кронбах е над 0,7 (Schaubhut & Thompson, 2011).

Статистическата обработка на данните е осъществена чрез оригиналната програма на Центъра за приложение на психологичния тип (www.capt.org), наречена Self-Selection Ratio Type Table (SRTT). При анализа на данните с SRTT се изчислява коефициент на избор, наречен още и коефициент на атрактивност, който показва в каква степен даденият тип или типологично предпочитание са предствени в изучаваната извадка (в случая групата на българите на възраст 18-29 г.). Този коефициент или индекс се означава с “Index” и представлява отношение между две числа. Числителят е процентът на типа в изследваната извадка

(групата на българите на възраст 18-29 г.), а знаменателят – процентът на този тип в извадката, с която се сравнява (в случая извадките на американците и новозеландците на възраст 18-29 г.). Отношението е 1, когато типът в изучаваната извадка е в същата пропорция, както и в извадката, с която се сравнява. То превишава единица, когато този тип (предпочитание) е силно представен и е по-малко от единица, когато той е слабо представен. Статистическата значимост се установява чрез χ^2 ($\chi^2 > 3,8$ при $p < 0,05$; $\chi^2 > 6,6$ при $p < 0,01$; $\chi^2 > 10,8$ при $p < 0,001$), а при по-малки честоти чрез P - критерий на Фишер (Fisher's exact test), като в този случай степените на значимост в таблиците с резултати са подчертани. Резултатите се интерпретират на ниво отделна дименсия, на ниво – съчетание на две дименсии и на ниво – психологичен тип (Grande & Briggs-Myers, 1987).

Резултати и обсъждане

На [таблица 1](#) е представено честотното разпределение на психологичните типове в групите на българите, американците и новозеландците в годините на настъпващата зрелост.

Таблица 1

Честотно разпределение на психологичните типове в групите на българите, американците и новозеландците на възраст 18-29 г

	N		
	Българи	Американци	Новозеландци
ISTJ	13	9	12
ISFJ	4	18	11
INFJ	4	6	5
INTJ	11	1	2
ISTP	5	1	3
ISFP	1	5	3
INFP	9	4	4
INTP	11	1	3
ESTP	4	3	3
ESFP	2	3	3
ENFP	12	8	7
ENTP	9	3	12
ESTJ	9	8	13
ESFJ	4	10	4
ENFJ	2	3	4
ENTJ	6	6	11

Както се вижда от [таблица 1](#), разпределението на психологичните типове е с различни пропорции в отделните националности, с което издигнатата от нас първа хипотеза се потвърждава изцяло. В групата на българите типът ISTJ е с най-голямо представителство, при американците това е типът ISFJ, а в групата на новозеландците преобладава типа ESTJ. Както вече беше подчертано, всяка една култура се характеризира с т.нар. модален (преобладаващ) психологичен тип в нея, който отразява културните ценности в дадената националност. За Хаваите модалният тип е ESFP, а за Нова Зеландия – ISFJ за жените и ISTJ за мъжете (Moody, 1993; Myers & McCaulley, 1985). Преобладаващите типове за възрастта 18-29 г. в тези две култури са различни от модалните. В България не е правено национално представително изследване

с MBTI, така че модалният тип за българската култура не е известен. Установеното превъзходство на типът ISTJ при българите в настоящото изследване е консистентно с находката от предходно изследване, което съпоставя юноши и 18-25 г. участници (Pencheva, Papazova, & Nacheva, 2009).

На [таблица 2](#) е представен SRTT анализът на данните между групата на българите и групата на американците в настъпваща зрелост.

Анализът на ниво отделна дименсия показва, че в групата на българите в настъпваща зрелост значимо преобладават предпочитанията към Интуиция (N), Мислене (T) и Възприятие (P), с индекси на атрактивност съответно – Index = 1,61 ($p < 0,01$); Index = 1,72 ($p < 0,001$) и Index = 1,68 ($p < 0,05$). Тези предпочитания предопределят интерес към абстрактна информация, която се получава чрез прозрение и въображение и ориентация към бъдещето и към възможностите, логичен, аналитичен и рационален подход при взимането на решения и гъвкав и адаптивен начин на живот. Следва да се подчертае, че Интуицията (N) и Възприятието (P) за характерни предпочитания за юношески извадки у нас (Papazova & Pencheva, 2008).

На ниво съчетание по двойки значимо преобладават при българите IP (Интуиция-Възприятие), NT (Интуиция-Мислене), NP (Интуиция-Възприятие), TP (Мислене-Възприятие), IN (Интуиция-Възприятие), с индекси на атрактивност Index = 2,10 ($p < 0,05$); Index = 2,51 ($p < 0,01$); Index = 2,28 ($p < 0,001$); Index = 3,23 ($p < 0,01$) и Index = 2,15 ($p < 0,05$). Двубуквеното съчетание IP (Интроверсия-Възприятие) отличава българските младежи с твърдост и неподатливост на промени при отстояването на въпроси. Двойката NP (Интуиция-Възприятие) определя интерес към творчеството, предизвикателствата и непознатото, както и адаптивност към изискванията на конкретния момент в изследваната възрастова група. NP (Интуиция-Възприятие) се разпознава в литературата като типична за “адаптивни новатори”. Често типове (NT) (Интуиция-Мислене) се възприемат от другите като “лидери с въображение”, а двойката IN (Интроверсия-Интуиция) определя българите на 18-29 г. като “разсъдливи новатори”. От своя страна, TP (Мислене-Възприятие) добавя обективност и наблюдателност.

Модален за българите на 18-29 г. е типът INTP (Index = 9,79; $p < 0,01$). INTP намира промяната за възбуждащо предизвикателство. INTP предопределя винаги, когато е възможно да се избягват планове, рутина и подробности. Представителите на този личностов патерн са логични, обективни и аналитични и имат склонност да се отегчават от рутината.

Таблица 2

Честотно разпределение на психологичните типове, описващи българите на 18-29 г (100 на брой), и SRTT сравнение с хавайската извадка на 18-29 г

Типологични характеристики	N	%	Index ^a
Отделна дименсия			
E	48	48.00	0.97
I	52	52.00	1.03
S	42	42.00	0.66**
N	58	58.00	1.61**
T	62	62.00	1.72***
F	38	38.00	0.59***
J	47	47.00	0.69**
P	53	53.00	1.68**
Двойки дименсии			
IJ	26	26.00	0.68
IP	26	26.00	2.10*
EP	27	27.00	1.41
EJ	21	21.00	0.69
ST	31	31.00	1.31
SF	11	11.00	0.27***
NF	27	27.00	1.14
NT	31	31.00	2.51**
SJ	11	11.00	0.27***
SP	12	12.00	0.89
NP	41	41.00	2.28***
NJ	17	17.00	0.95
TJ	33	33.00	1.22
TP	29	29.00	3.23***
FP	24	24.00	1.07
FJ	14	14.00	0.34***
IN	29	29.00	2.15**
EN	29	29.00	1.29
IS	23	23.00	0.62*
ES	19	19.00	0.70
Тип			
Сетивни Типове			
ISTJ	13	13.00	1.29
ISFJ	4	4.00	0.20***
ISTP	5	5.00	4.45
ISFP	1	1.00	0.18
ESTP	4	4.00	1.19
ESFP	2	2.00	0.59
ESTJ	9	9.00	1.00
ESFJ	4	4.00	0.36
Интуитивни Типове			
INFJ	4	4.00	0.59
INTJ	5	5.00	4.45
INFP	9	9.00	2.00
INTP	11	11.00	9.79*
ENFP	12	12.00	1.33
ENTP	9	9.00	2.67
ENFJ	2	2.00	0.59
ENTJ	6	6.00	0.89

^aIndex > 1: българска извадка, index < 1: хавайска извадка.

* $p < 0.05$. ** $p < 0.01$. *** $p < 0.001$.

На [таблица 3](#) е представен SRTT анализът на данните между групата на българите и групата на новозеландците в настъпваща зрелост.

Както се вижда от [таблица 3](#), на ниво отделна дименсия в групата на българите във възникваща зрелост отново значимо преобладава предпочитанието към нагласата Възприятие (P) (Index = 1,39; $p < 0,05$). Предпочитанието към гъвкав и адаптивен начин на живот е типологична характеристика, която напълно кореспондира с особеностите на възрастта 18-29 г., която се определя като възраст на нови възможности, проучвания и перспективи.

На ниво съчетания по двойки значимо преобладават IP (Интроверсия-Възприятие) (Index = 2,00; $p < 0,05$), NP (Интуиция-Възприятие) (Index = 1,58; $p < 0,05$) и IN (Интроверсия-Интуиция) (Index = 2,07; $p < 0,01$). Спецификата на тези двойки предпочитания вече беше разгледано при съпоставката на българите с хавайците. По всичко изглежда, че те са значими предиспозиции за българите в годините на настъпващата зрелост, описващи ги като новатори, които отстояват своето мнение.

Отново модален за българите, и при съпоставка с новозеландци, се оказва типът INTP (Index = 3,67; $p < 0,05$), чиято специфика вече беше дискутирана.

Прави впечатление, че при двете съпоставки между българи и хавайци на 18-29 г. и българи и новозеландци на 18-29 г. се наблюдават повече различия между първите две групи. За сметка на това, типологичните характеристики, които са значими за българите и при двете съпоставки се припокриват. Издигнатата от нас втора хипотеза не се потвърждава изцяло. Потвърждава се единствено предпочитанието към нагласата Възприятие (P) от предходни изследвания ([Pencheva & Papazova, 2009](#); [Pencheva, Papazova, & Nacheva, 2009](#)).

Таблица 3

Честотно разпределение на психологичните типове, описващи българите на 18-29 г. (100 на брой), и SRTT сравнение с новозеландската извадка на 18-29 г

Типологични характеристики	N	%	Index ^a
Отделна дименсия			
E	48	48.00	0.84
I	52	52.00	1.21
S	42	42.00	0.81
N	58	58.00	1.21
T	62	62.00	1.05
F	38	38.00	0.93
J	47	47.00	0.76*
P	53	53.00	1.39*
Двойки дименсии			
IJ	26	26.00	0.87
IP	26	26.00	2.00*
EP	27	27.00	1.08
EJ	21	21.00	0.66
ST	31	31.00	1.00
SF	11	11.00	0.52
NF	27	27.00	1.35
NT	31	31.00	1.11
SJ	30	30.00	0.75
SP	12	12.00	1.00
NP	41	41.00	1.58*
NJ	17	17.00	0.77
TJ	33	33.00	0.87
TP	29	29.00	1.38
FP	24	24.00	1.41
FJ	14	14.00	0.58
IN	29	29.00	2.07**
EN	29	29.00	0.85
IS	23	23.00	0.79
ES	19	19.00	0.83
Тип			
Сетивни Типове			
ISTJ	13	13.00	1.08
ISFJ	4	4.00	0.36
ISTP	5	5.00	1.67
ISFP	1	1.00	0.33
ESTP	4	4.00	1.33
ESFP	2	2.00	0.67
ESTJ	9	9.00	0.69
ESFJ	4	4.00	1.00
Интуитивни Типове			
INFJ	4	4.00	0.80
INTJ	5	5.00	2.50
INFP	9	9.00	2.25
INTP	11	11.00	3.67*
ENFP	12	12.00	1.71
ENTP	9	9.00	0.75
ENFJ	2	2.00	0.50
ENTJ	6	6.00	0.55

^aIndex > 1: българска извадка, index < 1: новозеландска извадка.

* $p < 0.05$. ** $p < 0.01$. *** $p < 0.001$.

На [таблица 4](#) е представен SRTT анализът на данните между групата на жените на възраст 18-29 г. от България (50 на брой) и групата на жените на възраст 18-29 г. от Хавай, САЩ (50 на брой).

Както се вижда от [таблица 4](#), по същество типологичната характеристики, които са значими за българките във възникваща зрялост не са по-различни от тези, които описват българите като цяло, в съпоставка с американците. Отново на ниво отделно дименсия значимо преобладава предпочитанието към нагласата Възприятие (P) (Index = 1,73; $p < 0,05$), и към функциите Интуиция (N) (Index = 1,48; $p < 0,05$) и Мислене (T) (Index = 2,45, $p < 0,001$). На ниво съчетание по двойки пак се наблюдават значими предпочитания към NP (Интуиция-Възприятие) (Index = 2,33; $p < 0,01$) и IN (Интроверсия-Интуиция) (I = 2,12; $p < 0,05$). Прави впечатление значимото отсъствие на двойката TP (Мислене-Възприятие) (Index = 0,00; $p < 0,001$). Характерната за TP обективност и наблюдателност не е типична за българките на възраст 18-29 г., в сравнение с американките на същата възраст. Също така, различно е значимото отсъствие на типът INTP (Index = 0,00; $p < 0,05$) в групата на младите българки. Това означава, че логичността, обективността, аналитичността и склонността към отегчение от рутината не са типични за българките в настъпваща зрялост.

Таблица 4

Честотно разпределение на психологичните типове, описващи групата на жените на възраст 18-29 г. от България (50 на брой), и SRTT сравнение с групата на жените на възраст 18-29 г. от Хавай, САЩ

Типологични характеристики	N	%	Index ^a
Отделна дименсия			
E	23	46.00	0.96
I	27	54.00	1.04
S	19	38.00	0.61*
N	31	62.00	1.63*
T	27	54.00	2.45***
F	23	46.00	0.59***
J	24	48.00	0.63**
P	26	52.00	2.17**
Двойки дименсии			
IJ	13	26.00	0.59
IP	14	28.00	3.50*
EP	12	24.00	1.50
EJ	11	22.00	0.69
ST	13	26.00	1.86
SF	6	12.00	0.25***
NF	17	34.00	1.13
NT	14	28.00	3.50*
SJ	14	28.00	0.52**
SP	5	10.00	1.25
NP	21	42.00	2.62**
NJ	10	20.00	0.91
TJ	15	30.00	1.36
TP	12	24.00	0.00***
FP	14	28.00	1.17
FJ	9	18.00	0.33***
IN	17	34.00	1.89
EN	14	28.00	1.40
IS	10	20.00	0.59
ES	9	18.00	0.64
Тип			
Сетивни Типове			
ISTJ	6	12.00	2.00
ISFJ	2	4.00	0.15**
ISTP	2	4.00	0.00
ISFP	0	0.00	0.00
ESTP	1	2.00	0.00
ESFP	2	4.00	0.67
ESTJ	4	8.00	1.00
ESFJ	2	4.00	0.29
Интуитивни Типове			
INFJ	3	6.00	0.60
INTJ	2	4.00	2.00
INFP	5	10.00	1.67
INTP	7	14.00	0.00*
ENFP	7	14.00	1.40
ENTP	2	4.00	0.00
ENFJ	2	4.00	1.00
ENTJ	3	6.00	1.00

^aIndex > 1: българска извадка, index < 1: хавайска извадка.

* $p < 0.05$. ** $p < 0.01$. *** $p < 0.001$.

На [таблица 5](#) е представен SRTT анализът на данните между групата на жените на възраст 18-29 г. от България (50 на брой) и групата на жените на възраст 18-29 г. от Нова Зеландия (50 на брой).

На ниво отделна дименсия отново, както при съпоставката между групата на българите и новозеландците, е значимо предпочитанието към нагласата Възприятие (P) (Index = 1,73; $p < 0,05$). Новото е предпочитанието към функцията Интуиция (N) (Index = 1,48; $p < 0,05$). Находка, която се установи и при предишната съпоставка, представена на [таблица 4](#). На ниво съчетания по двойки се наблюдават значими предпочитания към NP (Интуиция-Възприятие) (Index = 2,33; $p < 0,01$) и IN (Интроверсия-Интуиция) (Index = 2,12; $p < 0,05$). Отново, тези предпочитания се наблюдават и при съпоставката между групите на българите и новозеландците. Както при съпоставката между българките и американките, така и при съпоставката между българките и новозеландките, отново значимо не е типичен за българките типът INTP (Index = 0,00; $p < 0,05$). Любопитно е, че този тип се оказва модален за българите във възникваща зрелост при съпоставка с американци и хавайци. По-всяка вероятност тази специфика е по-характерна, макар и не значима за мъжете българи на 18-29 г., при съпоставка с техни връстници от САЩ и Нова Зеландия. Следват двете SRTT сравнения между мъжете в трите националности.

Таблица 5

Честотно разпределение на психологичните типове, описващи жените на възраст 18-29 г. от България (50 на брой), и SRTT сравнение с групата на жените на възраст 18-29 г. от Нова Зеландия

Типологични характеристики	N	%	Index ^a
Отделна дименсия			
E	23	46.00	1.05
I	27	54.00	0.96
S	19	38.00	0.66*
N	31	62.00	1.48*
T	27	54.00	1.12
F	23	46.00	0.88
J	24	48.00	0.69*
P	26	52.00	1.73*
Двойки дименсии			
IJ	13	26.00	0.65
IP	14	28.00	1.75
EP	12	24.00	1.71
EJ	11	22.00	0.73
ST	13	26.00	0.93
SF	6	12.00	0.40*
NF	17	34.00	1.55
NT	14	28.00	1.40
SJ	14	28.00	0.61
SP	5	10.00	0.83
NP	21	42.00	2.33**
NJ	10	20.00	0.83
TJ	15	30.00	0.83
TP	12	24.00	2.00
FP	14	28.00	1.56
FJ	9	18.00	0.53
IN	17	34.00	2.12*
EN	14	28.00	1.08
IS	10	20.00	0.50*
ES	9	18.00	1.00
Тип			
Сетивни Типове			
ISTJ	6	12.00	1.00
ISFJ	2	4.00	0.22
ISTP	2	4.00	0.67
ISFP	0	0.00	0.00
ESTP	1	2.00	0.00
ESFP	2	4.00	2.00
ESTJ	4	8.00	0.80
ESFJ	2	4.00	0.67
Интуитивни Типове			
INFJ	3	6.00	1.00
INTJ	2	4.00	1.00
INFP	5	10.00	1.67
INTP	7	14.00	0.00*
ENFP	7	14.00	2.33
ENTP	2	4.00	0.67
ENFJ	2	4.00	1.00
ENTJ	3	6.00	0.60

^aIndex > 1: българска извадка, index < 1: новозеландска извадка.

* $p < 0.05$. ** $p < 0.01$. *** $p < 0.001$.

На [таблица 6](#) е представен SRTT анализът на данните между групата на мъжете на възраст 18-29 г. от България (50 на брой) и групата на мъжете на възраст 18-29 г. от Хавай, САЩ (39 на брой).

На ниво отделна дименсия не се наблюдават статистически значими предпочитания при мъжете българи на възраст 18-29 г. На ниво съчетания по двойки се наблюдават значими предпочитания към NP (Интуиция-Възприятие) (Index = 1,95; $p < 0,05$) и IN (Интроверсия-Интуиция) (Index = 3,12; $p < 0,05$). И двете предпочитания са значими за българите при съпоставка с американци, живеещи на Хаваите. На ниво цял личностен тип не се наблюдават значими предпочитания при мъжете българи в настъпваща зрелост.

Таблица 6

Честотно разпределение на психологичните типове, описващи групата на мъжете на възраст 18-29 г. от България (50 на брой), и SRTT сравнение с групата на мъжете на възраст 18-29 г. от Хавай, САЩ

Типологични характеристики	N	%	Index ^a
Отделна дименсия			
E	25	50.00	0.97
I	25	50.00	1.03
S	23	46.00	0.69
N	27	54.00	1.62
T	35	70.00	1.30
F	15	30.00	0.65
J	23	46.00	0.78
P	27	54.00	1.32
Двойки дименсии			
IJ	13	26.00	0.84
IP	12	24.00	1.34
EP	15	30.00	1.30
EJ	10	20.00	0.71
ST	18	36.00	1.00
SF	5	10.00	0.32*
NF	10	20.00	1.30
NT	17	34.00	1.89
SJ	16	32.00	0.69
SP	7	14.00	0.68
NP	20	40.00	1.95*
NJ	7	14.00	1.09
TJ	18	36.00	1.08
TP	17	34.00	1.66
FP	10	20.00	0.97
FJ	5	10.00	0.39
IN	12	24.00	3.12*
EN	15	30.00	1.17
IS	13	26.00	0.63
ES	10	20.00	0.78
Тип			
Сетивни Типове			
ISTJ	7	14.00	0.91
ISFJ	2	4.00	0.31
ISTP	3	6.00	2.34
ISFP	1	2.00	0.19
ESTP	3	6.00	0.78
ESFP	0	0.00	0.00
ESTJ	5	10.00	0.97
ESFJ	2	4.00	0.52
Интуитивни Типове			
INFJ	1	2.00	0.78
INTJ	3	6.00	0.00
INFP	4	8.00	3.12
INTP	4	8.00	3.12
ENFP	5	10.00	1.30
ENTP	7	14.00	1.82
ENFJ	0	0.00	0.00
ENTJ	3	6.00	0.78

^aIndex > 1: българска извадка, index < 1: хавайска извадка.

* $p < 0.05$. ** $p < 0.01$. *** $p < 0.001$.

На [таблица 7](#) е представен SRTT анализът на данните между групата на мъжете на възраст 18-29 г. от България (50 на брой) и групата на мъжете на възраст 18-29 г. от Нова Зеландия (50 на брой).

Както се вижда от [таблица 7](#), единственото значимо различие между групата на мъжете на 18-29 г. от България и Нова Зеландия е предпочитанието към дихотомията Интроверсия-Екстраверсия. При мъжете във възникваща зрелост от България се наблюдава значимо предпочитание към нагласата Интроверсия (I) (Index = 1,67; $p > 0,05$). Находката не се наблюдава при съпоставката между българите и новозеландците. В този случай, българите на 18-29 г. насочват своят интерес и енергия към вътрешния свят на личността и се фокусират върху понятия и идеи. За разлика от тях, техните връстници от Нова Зеландия насочват своята енергия и интерес навън към хора, предмети и обекти (Екстраверсия-Е; Index = 0,71; $p > 0,05$).

Заслужава да се отбележи, че при съпоставката по признака „пол“ между трите култури се наблюдават повече различия между жените във възникваща зрелост, отколкото при мъжете. Изигнатата от нас трета хипотеза се потвърждава изцяло.

Таблица 7

Честотно разпределение на психологичните типове, описващи мъжете на възраст 18-29 г. от България (50 на брой), и SRTT сравнение с групата на мъжете на възраст 18-29 г. от Нова Зеландия

Типологични характеристики	N	%	Index ^a
Отделна дименсия			
E	25	50.00	0.71*
I	25	50.00	1.67*
S	23	46.00	1.00
N	27	54.00	1.00
T	35	70.00	1.00
F	15	30.00	1.00
J	23	46.00	0.85
P	27	54.00	1.17
Двойки дименсии			
IJ	13	26.00	1.30
IP	12	24.00	2.40
EP	15	30.00	0.83
EJ	10	20.00	0.59
ST	18	36.00	1.06
SF	5	10.00	0.83
NF	10	20.00	1.11
NT	17	34.00	0.94
SJ	16	32.00	0.94
SP	7	14.00	1.17
NP	20	40.00	1.18
NJ	7	14.00	0.70
TJ	18	36.00	0.90
TP	17	34.00	1.13
FP	10	20.00	1.25
FJ	5	10.00	0.71
IN	12	24.00	2.00
EN	15	30.00	0.71
IS	13	26.00	1.44
ES	10	20.00	0.71
Тип			
Сетивни Типове			
ISTJ	7	14.00	1.17
ISFJ	2	4.00	1.00
ISTP	3	6.00	0.00
ISFP	1	2.00	1.00
ESTP	3	6.00	1.00
ESFP	0	0.00	0.00
ESTJ	5	10.00	0.62
ESFJ	2	4.00	2.00
Интуитивни Типове			
INFJ	1	2.00	0.50
INTJ	3	6.00	0.00
INFP	4	8.00	4.00
INTP	4	8.00	1.33
ENFP	5	10.00	1.25
ENTP	7	14.00	0.78
ENFJ	0	0.00	0.00
ENTJ	3	6.00	0.50

^aIndex > 1: българска извадка, index < 1: новозеландска извадка.

* $p < 0.05$. ** $p < 0.01$. *** $p < 0.001$.

Изводи и заключение

Анализираните резултати показват, че в рамките на изследваната извадка, състояща се от 289 изследвани лица, в годините на възникваща зрелост и от три различни националности, съществуват както сходства, така и различия по признака “типологични предпочитания” в подгрупите на българите, американците и новозеландците. Целта на настоящата статия беше да се очертае типологията, която значимо отличава българите на 18-29 г. от другите две култури, така че резултатите ще бъдат обобщени с акцент върху различията:

1. На първо място, представителството на психологичните типове по Майерс-Бригс не е еднакво за различните изследвани подгрупи – българи, американци и новозеландци. Модалните типове за културата на Хаваите и в Нова Зеландия са различни от тези, които най-често се наблюдават за възрастта 18-29 г. в двете култури. За Хаваите модалният тип е ESFP, а за Нова Зеландия – ISFJ за жените и ISTJ за мъжете (Moody, 1993; Myers & McCaulley, 1985). Преобладаващите типове за възрастта 18-29 г. в тези две култури са различни от модалните. При българите типът, който се отличава с най-голяма честота във възрастта 18-29 г. е ISTJ.
2. На второ място, се очертава определена типологична специфика, която отличава групата на българите на възраст 18-29 г.
  - a. Сравнени с американците, българите в годините на възникваща зрелост са по-интуитивни (N), по-мисловни (T) и по-перцептивни (P). Проявяват предпочитания към двойките IP (Интуиция-Възприятие), NT (Интуиция-Мислене), NP (Интуиция-Възприятие), TP (Мислене-Възприятие), IN (Интуиция-Възприятие), а модален за тях е типът INTP. Всичко това характеризира българите като проявяващи интерес към абстрактна информация и ориентация към бъдещето и към възможностите (N), с логичен, аналитичен и рационален подход при взимането на решения (T) и гъвкав и адаптивен начин на живот (P). Те са новатори, които отстояват своето мнение (IN,NP,NT,IP); обективни и наблюдателни (TP). Намират промяната за възбуждащо предизвикателство, и когато е възможно избягват планове, рутина и подробности (INTP). Комбинацията от типологичните предпочитания N,P,NP,IN и INTP напълно съответства на стремежът към нови търсения, проучвания и възможности, характерен за годините на възникващата зрелост.
  - b. Сравнени с новозеландците в годините на възникващата зрелост, българите са отново по-перцептивни (P), с предпочитания към двойките IP (Интроверсия-Възприятие), NP (Интуиция-Възприятие), IN (Интроверсия-Интуиция) и типът INTP. Отново се наблюдава комбинацията от P, NP, IN и INTP, припокриваща се със спецификата на годините на възникващата зрелост.
3. На трето място, се очертава определена типологична специфика по признака „пол“, която отличава групата на българите на възраст 18-29 г.
  - a. Сравнени с американките, жените на 18-29 г. от България са по-перцептивни (P), по-интуитивни (N) и по-мисловни (T). Наблюдават се значими предпочитания към NP (Интуиция-Възприятие) и IN (Интроверсия-Интуиция). Характерната за TP наблюдателност не е типична значимо за българките на възраст 18-29 г. Не типичен значимо за тях е и патернът INTP.

- b. Сравнени с новозеландките, жените на 18-29 г. от България са по-интуитивни (N), по NP (Интуиция-Възприятие) и по IN (Интроверсия-Интуиция). Отново не типичен значимо за тях е типът INTP.

Ако трябва да обобщим, освен посочените характерни за възрастта типологични характеристики (P,N, NP, IN), при жените на 18-29 г. в България се наблюдава логичен, аналитичен и рационален подход към взимането на решения (T), липса на наблюдателност (TP) и липса на склонност към отегчение от рутината (INTP).

- c. Сравнени с американците, мъжете на възраст 18-29 г. от България проявяват по-силно предпочитание към двойката NP (Интуиция-Възприятие) и към двойката IN (Интроверсия-Интуиция).

- d. Сравнени с новозеландците, мъжете в настъпваща зрелост в България са по-интровертни (I).

Освен посочените характеристики, специфични за годините на възникващата зрелост (NP, IN) при мъжете на 18-29 г. в България се наблюдава и интерес към вътрешния свят на личността, с фокус върху понятия и идеи (I).

Допускането, че възникващата зрелост е културно конструиран период от хода на живота породила идеята за изследване и съпоставка на тази възраст при три култури – българска, хавайска и новозеландска. Наблюдаваните различия между трите извадки идват да потвърдят, че възникващата зрелост не е универсална, а по-скоро културно специфична възраст. Наличието на специфична психологична конфигурация, характеризираща възрастта 18 – 29 г. в българската извадка, подкрепя идеята за необходимостта от обособяване на отделен възрастов период, наречен “възникваща зрелост” и у нас, който е изпълнен със значими житейски промени (Arnett, 2000; Arnett, 2004).

Не се потвърдиха резултати от предходни изследвания с психологичният индикатор на Майерс и Бригс, според които модални за възникващата зрелост са типовете ISTJ (при съпоставка с юноши) и ISFJ (при съпоставка с 30-60 годишни) (Pencheva & Papazova, 2009; Pencheva, Papazova, & Nacheva, 2009). В настоящото изследване и при съпоставка между три националности – това е типът INTP, който е носител на специфика, характерна за годините на настъпващата зрелост. Сред другите типологични характеристики, валидизиращи наличието на възникваща зрелост в български извадки са - N, P, NP и IN. Бъдещи изследвания с тази възрастова група и със същият инструментариум би следвало да включват по-големи извадки, което би улеснило категоричността на изводите.

Годините на възникващата зрелост едва от скоро предизвикват изследователски интерес у нас, като сред имената на малкото изследователи по темата са тези на Зорница Ганева (СУ) и Елиана Пенчева (ИИНЧ-БАН). Проведените от тях изследвания се обединяват около идеята, че и в България периодът между 18-29 години може да се обособи и анализира като години на настъпваща зрелост. Следователно, съществува необходимост от адаптация на инструменти за български условия, които изследват дименсиите, описващи възникващата зрелост, като например въпросникът IDEA (Inventory of the dimensions of emerging adulthood; Reifman, Arnett, & Colwell, 2007). Също така, България се нарежда сред индустриализираните страни в Европа, но в последните години и като резултат от световната икономическа криза се наблюдава нарастване на младежката безработица у нас и демографска криза. Възникват въпроси като тези, какви стратегии и алтернативи за професионална реализация ще се наблюдават при 18-29 г. младежи у нас и какви ще

са техните родителски стилове, ако виждат себе си като работещи в България и като родители? Какви са техните индивидуални и професионални ценности и търпят ли те промяна през годините на прехода у нас? С какво се свързва субективното психично благополучие в тази възраст? Кой стадий на психо-социално развитие по Ериксън е характерен за възникващата зрелост и определящ зрелостта? В търсене на тези и на други отговори предстои да бъдат проведени бъдещи изследвания с тази възрастова група.

Финансиране

Авторите не са получили финансиране, което да докладват.

Конфликт на интереси

Авторите декларират, че не съществува конфликт на интереси.

Благодарности

Авторите не са получили помощ/подкрепа, която да докладват.

Литература

- Arnett, J. J. (1998). Learning to stand alone: The contemporary American transition to adulthood in cultural and historical context. *Human Development*, 41(5-6), 295-315. doi:10.1159/000022591
- Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *The American Psychologist*, 55(5), 469-480. doi:10.1037/0003-066X.55.5.469
- Arnett, J. J. (2004). *Emerging adulthood: The winding road from the late teens through the twenties*. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press.
- Arnett, J. J., & Taber, S. (1994). Adolescence terminable and interminable: When does adolescence end? *Journal of Youth and Adolescence*, 23(5), 517-537. doi:10.1007/BF01537734
- Bianchi, S. M., & Spain, D. (1996). Women, work, and family in America. *Population Bulletin*, 51(3), 1-48.
- Casas, E. (1995). Diversity of patterns of type distribution among cultures: What do the differences mean? In R. A. Moody (Ed.), *Psychological type and culture – East and West: A multicultural research symposium, January 6-8, 1993, Honolulu, Hawaii: Proceedings* (pp. 65-76). Honolulu, HI: Center for Applications of Psychological Type.
- Center for Applications of Psychological Type. (2015). *Index of Journal of Psychological Type (JPT)*. Retrieved from <http://www.capt.org/research/psychological-type-journal.htm>
- Chisholm, L., & Hurrelmann, K. (1995). Adolescence in modern Europe: Pluralized transition patterns and their implications for personal and social risks. *Journal of Adolescence*, 18(2), 129-158. doi:10.1006/jado.1995.1010
- Erikson, E. (1968). *Identity, youth and crisis*. New York, NY: W. W. Norton.
- Fraser, S. (1998). Introducing teaching & learning styles on the Navajo reservation. In R. A. Moody (Ed.), *Counter attack: Rising to the challenges to education: The role of psychological type: Proceedings of the 3rd Biennial Conference of the Center for Applications of Psychological Type in Orlando, Florida on March 5-8, 1998* (pp. 175-182). Orlando, FL: Center for Applications of Psychological Type.

- Ganeva, Z. (2011). Osnovni karakteristiki na prehoda ot junoshestvo kam vazrastnost [Basic characteristics of the transition from adolescence to adulthood]. In E. Enitcharova (Ed.), *Teoretichen seminar na katedra "Istoria na pedagogikata i upravljenie na obrazovanieto" po sluchaj 25 – godishninata na Fakulteta po Pedagogika pri SU "Saint Kliment Ohridski", 09.05.2011, Sbornik dokladi* [Theoretical seminar of department "History of pedagogy and educational management" on the occasion of 25th anniversary of Faculty of Pedagogy at SU "Saint Kliment Ohridski", 09.05.2011, Book of proceedings] (pp. 73-83). Sofia, Bulgaria: Deal – Emilia Nedyalkova.
- Ganeva, Z. (2012). Conceptions of the transition to adulthood among emerging adults in Bulgaria. In J. C. McDermott, A. Kington, & M. Matulcikova (Eds.), *Paradigms and research of educational practice* (pp. 249-262). Los Angeles, CA: Department of Education, Antioch University.
- Grande, G., & Briggs-Myers, I. (1987). *Selection ratio type table PC software*. Gainesville, FL: CAPT.
- Hirsch, A. S. (2000). A career counselor's view of emerging adulthood. *Yellowbrick Journal of Emerging Adulthood*, 1(2), 11-12.
- Horikoshi, W. C. (1996). Cross-cultural conflict of Asians in the U.S.: Applications of MBTI in a multicultural environment. In R. A. Moody (Ed.), *Psychological type and culture – East and West: A multicultural research symposium, January 6-8, 1993, Honolulu, Hawaii: Proceedings* (pp. 29-43). Honolulu, HI: Center for Applications of Psychological Type.
- Isabel Briggs Myers Memorial Library. (2015). OPAC. Retrieved from <http://capt.booksys.net/opac/ibml/index.html#menuHome>
- Moody, R. (1993). Psychological type and ethnicity: How do ethnographic and type descriptions compare? In R. A. Moody (Ed.), *Psychological type and culture – East and West: A multicultural research symposium, January 6-8, 1993, Honolulu, Hawaii: Proceedings* (pp. 157-189). Honolulu, HI: Center for Applications of Psychological Type.
- Myers, I., & McCaulley, M. (1985). *Manual: A guide to the development and use of the Myers-Briggs type indicator*. Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press.
- Myers, I., McCaulley, M., Quenk, N., & Hammer, A. (1998). *MBTI manual: A guide to the development and use of the Myers-Briggs type indicator* (3rd ed.). Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press, Inc.
- Noble, J., Cover, J., & Yanagishita, M. (1996). *The world's youth*. Washington, DC: Population Reference Bureau.
- Papazova, E., & Pencheva, E. (2008). Adolescent self-esteem and psychological type. *Journal of Psychological Type*, 68(8), 68-77.
- Park, J.-S. (1996). The universality of the MBTI, cultural ideal types and falsification issues in Korea. In R. A. Moody (Ed.), *Psychological type and culture – East and West: A multicultural research symposium, January 6-8, 1993, Honolulu, Hawaii: Proceedings* (pp. 15-28). Honolulu, HI: Center for Applications of Psychological Type.
- Pencheva, E., & Kazandjiev, R. (2001). Bulgarian translation of MBTI materials: Problems and solutions. In R. A. Moody (Ed.), *Psychological type and culture – East and West: A multicultural research symposium, January 6-8, 1993, Honolulu, Hawaii: Proceedings* (pp. 73-79). Honolulu, HI: Center for Applications of Psychological Type.
- Pencheva, E., & Papazova, E. (2009). Psihologichen profil na "vaznikvashtata zrelost" (18-29 godini) [Psychological profile of "emerging adulthood" (18-29 years old)]. *Psychological Research*, 12(2), 221-228.
- Pencheva, E., Papazova, E., & Nacheva, D. (2009). Comparison of personality characteristics in adolescence and emerging adulthood. *Bulgarian Journal of Psychology, South-East Regional Conference of Psychology, Sofia, Bulgaria, 30 October - 1 November 2009. Conference papers - Part One*, 37(3-4), 245-252.

- Pittenger, D. J. (1993). Measuring the MBTI ... and coming up short. *Journal of Career Planning and Employment*, 54(1), 48-52.
- Reifman, A., Arnett, J. J., & Colwell, M. J. (2007). Emerging adulthood: Theory, assessment and application. *Journal of Youth Development*, 2(1), Article 0701FA003. Retrieved from http://www.nae4ha.com/assets/documents/JYD_070201_final.pdf
- Rindfuss, R. R. (1991). The young adults years: Diversity, structural change, and fertility. *Demography*, 28(4), 493-512. doi:10.2307/2061419
- Robbins, A., & Wilner, A. (2001). *Quarter-life crisis: The unique challenges of life in your twenties*. New York, NY: J.P. Tarcher/Putnam.
- Schaubhut, N. A., & Thompson, R. C. (2011). *MBTI Step II Manual Supplement*. Retrieved from CPP website: https://www.cpp.com/Pdfs/MBTI_StepII_Man_Supp.pdf
- Todd, M., & Robinson, D. C. (1998). Students of color at an urban community college. In R. A. Moody (Ed.), *Counter attack: Rising to the challenges to education: The role of psychological type: Proceedings of Center for Applications of Psychological Type education conference, March 5-8, 1998, Orlando, FL* (pp. 199-207). Orlando, FL: Center for Applications of Psychological Type.

About the Authors

Assoc. Prof. **Eva Papazova**, Ph.D. has graduated in major Psychology at Sofia University "St. Kliment Ohridski". She is a member of the section "Personality Psychology and Methodology of psychological measurement" to Institute for Population and Human Studies at Bulgarian Academy of Sciences. Her professional interests are in developmental, personality and cross-cultural psychology. She is an author of one monograph and more than 35 scientific publications.

Dr. **Raymond Moody** has worked at Hawaii University, USA. He is retired. Contact address: 2500 Campus Rd, Honolulu, HI 96822, USA. E-mail: typeandculture@mac.com

Dr. **John Bathurst** has worked at The Open Polytechnic of New Zealand, New Zealand. He is retired. Contact address: 3 Cleary Street, Waterloo, Lower Hutt 5011, New Zealand. E-mail: idic@clear.net.nz